

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI BUDJET JARAYONINING OLIB BORILISHIDA TEGISHLI DAVLAT ORGANLARINING ASOSIY VAZIFALARI.

Azizbek Xudaybergenov

Bojxona instituti 1-kurs kursanti

Umidbek Shomurodov

Bojxona instituti 1-kurs kursanti

Annotatsiya: Davlat budjeti bu mamlakatning o‘z harakatlarini moliyalashtirish, yangi loyihalar ishlab chiqish, hayotning eng muhim tarmoqlarini moliyalashtirish uchun muhim bo‘lgan tarmoqdir va uni to‘g‘ri ishlab chiqish hamda ijro etish katta masuliyatni talab etadi.

Kalit so‘zlar: Budjet mablag‘lari, Hisob palatasi, Budjet kodeksi, Moliya vazirligi

Аннотация: государственный бюджет-это отрасль, которая важна для финансирования собственных усилий страны, разработки новых проектов, финансирования наиболее важных секторов жизни, и ее правильное развитие и исполнение требует большой ответственности.

Ключевые слова: бюджетные фонды, Счетная палата, Бюджетный кодекс, Минфин Eng umumiy tarzda, budjet jarayonining ishtirokchilari quyidagilar hisoblanadi:

- Mamlakat Prezidenti va qonunchilik (vakillik) hokimiyat organlari;
- Ijroiya hokimiyat organlari (mamlakat sub’ektlarining yuqori mansabdor shaxslari, mahalliy o‘z-o‘zini boshqarish organlari rahbarlari, moliya organlari, budjet daromadlarini undirish bilan shug‘ullanadigan organlar va boshqa vakolatli organlar);
- Pul-kredit tizimini tartibga solish organlari;
- Davlat va mahalliy nazorat organlari;
- Davlat nobudjet fondlari;
- Budjet mablag‘larini Bosh taqsimlovchilar, taqsimlovchilar va boshqalar.

Mamlakat budjet tizimini boshqarish sohasida tegishli hokimiyat organlari alohida vakolatlarga egadir. Masalan, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining budjet tizimini boshqarish sohasidagi vakolatlari quyidagilardan iborat:

- Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg‘armalari budjetlari, shuningdek soliq va budjet siyosatining asosiy yo‘nalishlari loyihalarini ishlab chiqish jarayonini tashkil etadi hamda muvofiqlashtirib boradi;

- Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg‘armalari budjetlari, shuningdek soliq va budjet siyosatining asosiy yo‘nalishlari loyihalarini ko‘rib chiqish hamda tegishli xulosa taqdim etish uchun O‘zbekiston Respublikasi Hisob palatasiga yuboradi;

- Budjetnoma loyihasini ko‘rib chiqadi va tasdiqlaydi;

- Budjetnomani O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining palatalariga taqdim etadi;

- Davlat boshqaruvi organlarining Davlat budjetini va davlat maqsadli jamg‘armalari budjetlarini ijro etish borasidagi faoliyatini muvofiqlashtirib boradi hamda nazorat qiladi;

- Davlat budjetining va davlat maqsadli jamg‘armalari budjetlarining ijrosi to‘g‘risidagi hisobotlarni har chorakda ko‘rib chiqadi;

- O‘tgan moliya yili uchun Davlat budjetining va davlat maqsadli jamg‘armalari budjetlarining ijrosi to‘g‘risidagi hisobotlarni tashqi audit o‘tkazish hamda baholash uchun O‘zbekiston Respublikasi Hisob palatasiga yuboradi;

- Davlat budjetining va davlat maqsadli jamg‘armalari budjetlarining tegishli davrdagi ijrosi to‘g‘risidagi hisobotlarni tasdiqlash uchun O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasiga taqdim etadi;

- Budjet kodeksining 144, 145 va 149-moddalarida nazarda tutilgan hollarda moliya yili mobaynida Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg‘armalari budjetlari parametrlariga o‘zgartirishlar kiritish to‘g‘risidagi takliflarni ko‘rib chiqadi ;

- O‘zbekiston Respublikasi respublika budjetining qo‘shimcha manbalaridan foydalanish to‘g‘risida qarorlar qabul qiladi;

- O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining zahira jamg‘armasi mablag‘laridan foydalanish to‘g‘risida qarorlar qabul qiladi.

- O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qonun hujjatlariga muvofiq budget sohasida boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin (O‘zbekiston Respublikasi Budget kodeksi 25-modda).

Budget jarayonida Hisob Palatasining vazifalari quyidagilarni qamrab oladi:

- Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg‘armalari budgetlari, shuningdek soliq va budget siyosatining asosiy yo‘nalishlari loyihalari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga xulosa taqdim etadi;

- Davlat budgetining va davlat maqsadli jamg‘armalari budgetlarining ijrosi to‘g‘risidagi yillik hisobot bo‘yicha tashqi audit va baholashni amalga oshiradi hamda ular yuzasidan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga xulosa taqdim etadi;¹

- Vazirliklar, davlat qo‘mitalari, idoralar hamda banklarning budget tizimi budgetlari daromadlari va xarajatlari moddalarining maqsadli ijrosini boshlang‘ich ma’lumotlar bo‘yicha nazorat qilish imkonini beruvchi axborot tizimlari va resurslariga kirish imkoniyatiga ega bo‘ladi;

- Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg‘armalari budgetlari daromad qismining ijrosi yuzasidan monitoring o‘tkazadi;

- budget tizimi budgetlari mablag‘laridan maqsadli foydalanilishi ustidan nazoratni amalga oshiradi;

- O‘zbekiston Respublikasi Hisob palatasi qonun hujjatlariga muvofiq budget sohasida boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.²

Shuningdek, Qoraqalpog‘iston Respublikasi davlat hokimiyati organlari va joylardagi davlat hokimiyati organlari ham budget tizimini boshqarish sohasida bir necha

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son Farmoni, Xalq so‘zi, 2017-y., 28 (6722)-son; O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2017-y., 6-son, 70-modda

² O‘zbekiston Respublikasi Budget kodeksi 26-modda

vakolatlarga ega. Jumladan, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi va mahalliy hokimiyat vakillik organlari uchun bu borada quyidagi vakolatlar xosdir:

- tegishli ravishda Qoraqalpog‘iston Respublikasi budgetini va mahalliy budgetlarni qabul qilish, shuningdek ularning ijrosi to‘g‘risidagi hisobotlarni tasdiqlash;
- qonun hujjatlariga muvofiq mahalliy budgetga tushadigan mahalliy soliqlar, yig‘imlar va to‘lovlar miqdorlarini hamda ular bo‘yicha imtiyozlarni belgilash;
- qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni amalga oshirish. Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar kengashi va tegishli hokimiyatlar esa:
- Qoraqalpog‘iston Respublikasi budgeti va mahalliy budgetlar loyihalarini tegishli ravishda Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi va mahalliy hokimiyat vakillik organlari qabul qilishi uchun taqdim etish hamda ularning ijrosi to‘g‘risidagi hisobotlarni tuzish;
- Tegishli budget loyihasini ishlab chiqish va uni ijro etish jarayonini tashkil etadi hamda muvofiqlashtirib boradi;
- Budget so‘rovi olinishiga qarab tegishli budgetlarning loyihalarini tuzish to‘g‘risida qarorlar qabul qiladi, ularni tayyorlash tartibi va muddatlarini belgilaydi;
- Qoraqalpog‘iston Respublikasi budgeti loyihasini, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy budgetlari, tumanlar va shaharlar budgetlari loyihalarini tegishincha Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesiga, xalq deputatlari viloyatlar va Toshkent shahar, tumanlar va shaharlar Kengashlariga ko‘rib chiqish va qabul qilish uchun taqdim etadi;
- Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesining, xalq deputatlari viloyatlar va Toshkent shahar, tumanlar va shaharlar Kengashlarining qarorlariga muvofiq Qoraqalpog‘iston Respublikasi budgeti, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy budgetlari, tumanlar va shaharlar budgetlari parametrlarini tasdiqlaydi;
- Budget kodeksining 146-148-moddalarida nazarda tutilgan tartibda moliya yili mobaynida Qoraqalpog‘iston Respublikasi budgeti, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy

budjetlari, tumanlar va shaharlar budjetlari parametrlariga o'zgartirishlar kiritish to'g'risidagi takliflarni ko'rib chiqadi;

- Qoraqalpog'iston Respublikasi budjeti, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy budjetlari, tumanlar va shaharlar budjetlarining tegishli davrdagi ijrosi to'g'risidagi hisobotlarni Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengasiga, xalq deputatlari viloyatlar va Toshkent shahar, tumanlar va shaharlar Kengashlariga tasdiqlash uchun taqdim etadi;

- Davlat budjetiga va davlat maqsadli jamg'armalari budjetlariga tushumlar to'liq va o'z vaqtida tushishi ustidan nazoratni tashkil etadi;

- Budjet mablag'larining maqsadli sarflanishi ustidan nazoratni tashkil etadi;

- Qoraqalpog'iston Respublikasi respublika budjetining, viloyatlar viloyat budjetlarining va Toshkent shahri shahar budjetining, tumanlar va shaharlar budjetlarining qo'shimcha manbalaridan foydalanish to'g'risida qarorlar qabul qiladi;

- Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimlari ushbu moddaning birinchi qismida ko'rsatilgan vakolatlar bilan bir qatorda tegishincha Qoraqalpog'iston Respublikasi respublika budjetining, viloyatlar viloyat budjetlari va Toshkent shahri shahar budjetining zaxira jamg'armalari mablag'laridan foydalanish to'g'risida qarorlar qabul qiladi.

- Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar, tumanlar va shaharlar hokimlari qonun hujjatlariga muvofiq budjet sohasida boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin (O'zbekiston Respublikasi Budjet kodeksi 28-modda).

O'z navbatida, mamlakat budjet tizimini boshqarishda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi muhim rol o'ynab, u bu sohada quyidagi vakolatlarga ega;

- Davlat budjeti loyihasini tayyorlash;

- Davlat budjeti mablag'larining tushumi va sarfi tartibini belgilash hamda ular ustidan nazoratni amalga oshirish;

- Respublika budjetining xarajatlarini amalga oshirish;

- Budget tashkilotlarining xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini ro'yxatdan o'tkazish;
- Budget mablag'lari oluvchilarning Davlat budgeti mablag'laridan foydalanishini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarni, shuningdek umummajburiy tusdagi boshqa normativ-huquqiy hujjatlarni qabul qilish;
- Qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni amalga oshirish. Hududiy moliya organlari vazifalari quyidagilardan iborat:
 - Qoraqalpog'iston Respublikasi budgeti, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy budgetlari, tumanlar va shaharlar budgetlari loyihalarini tayyorlaydi hamda ularni tegishincha Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashiga, viloyatlar va Toshkent shahar, tumanlar va shaharlar hokimliklariga ko'rib chiqish uchun kiritadi;
 - Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni ularning manbalari kesimida to'liq va o'z vaqtida tushishi ustidan monitoringni amalga oshiradi;
 - Tegishli budgetning ijro etilishi jarayonida unga tushumlarni ko'paytirish bo'yicha qo'shimcha zaxiralarni aniqlaydi;
 - Budget tashkilotlariga va budget mablag'lari oluvchilarga ular uchun nazarda tutilgan budgetdan ajratiladigan mablag'lar hajmlarini yetkazadi;
 - Budget tashkilotlarining xarajatlar smetalari va shtat jadvallarini hamda budget mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetalarini, shuningdek ularga kiritilgan o'zgartirishlarni ro'yxatdan o'tkazadi;
 - Budget kodeksining 146-148-moddalarida nazarda tutilgan tartibda tegishli budgetlar parametrlariga moliya yili mobaynida o'zgartirishlar kiritadi ;
 - Tegishli budgetlarning mablag'laridan maqsadli foydalanilishi ustidan nazoratni amalga oshiradi;
 - Yuqori turuvchi moliya organlariga hamda Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashiga, viloyatlar va Toshkent shahar, tumanlar va shaharlar hokimliklariga tegishli budgetning ijrosi to'g'risida har choraklik hisobotlarni taqdim etadi;

- Budget tashkilotlari va budget mablagʻlari oluvchilar xarajatlarini maqbullashtirishni amalga oshiradi;
- tegishli budgetlar ijrosining budget hisobini yuritadi;
- mahalliy davlat hokimiyati organlarining tegishli budgetlar daromadlari va xarajatlari balansliligiga taʼsir koʻrsatuvchi normativ-huquqiy hujjatlarini moliyaviy va iqtisodiy ekspertizadan oʻtkazadi.

Qoraqalpogʻiston Respublikasi Moliya vazirligi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari moliya boshqarmalari ushbu moddaning birinchi qismida koʻrsatilgan vakolatlarga ham ega:

- Davlat budgeti daromadlari prognozini davlat soliq xizmati organlari va bojxona organlariga har chorakda tegishli maʼmuriy-hududiy birliklar boʻyicha yetkazadi;
- budget ssudalarini beradi³
- Hududiy moliya organlari qonun hujjatlariga muvofiq budget sohasida boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin. (BK. 30-modda).

Umuman olganda jarayonida ishtirok etuvchi vakolatli davlat organlari oʻzlarining qonun hujjatlarida belgilangan vazifalarini oʻz vaqtida hamda belgilangan meʼyoriy normativlar asosida toʻgʻri ado etishlari bilan Oʻzbekiston Respublikasi Davlat budget jarayonini tashkil etishadi.

XULOSA

Oʻzbekiston Respublikasi davlat byudjetida jami daromadlar va xarajatlar oʻzgarishlarida ishlab chiqarishning rivojlanishi, xoʻjaliklar va aholi daromadlarining oʻsishi asosiy ahamiyatga ega. Oʻzbekistonda davlat byudjetini shakllantirish tartibi Oʻzbekiston Respublikasining 2001-yil 1 yanvardan kuchga kirgan „Davlat byudjeti tizimi toʻgʻrisida“ qonuni (2024-yil 1-yanvar)ga muvofiq olib boriladi. Ushbu maqola orqali Davlat hokimiyat oʻrganlarining Davlat budgetini shakllantirishdagi oʻrni va roʻli tushunarli qilib ochib berilgan.

FOYDALANILGAN NORMATIV-HUJJATLAR

³ Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Oʻzbekiston Respublikasi qonun hujjatlari toʻplami, 2014-y., 16-son, 176-modda

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2014-y., 16-son, 176-modda;
2. O‘zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksi. O‘zbekiston Respublikasi qonuni. O‘RQ-360-son, 26.12.2013. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2015-y. 52-son, 645-modda;
3. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 9-dekabrdagi “2020-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti to‘g‘risida”gi O‘RQ-589-son qonuni. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 10.12.2019 y., 03/19/589/4126- son.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son Farmoni, Xalq so‘zi, 2017-y., 28 (6722)-son; O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2017-y., 6-son, 70-modda